

ğil fertlerin bizzat kendileri olduğunu ileri sürer (*Şûrûtu'n-nehda*, s. 60 vd.). İslâm dünyasındaki dikta yönetimlerini tarihten gelen bozuk mirasın bir sonucu olarak gören ve kişileri kutsallaştırmanın İslâm ülkelerinde hâlâ devam ettiğini belirten Mâlik b. Nebî, Cemâleddîn-i Efgânî'nin önerdiği şekilde gelenekte bir ayıklamaya gitmenin ve mevcut düzeni geleneğin yükünden kurtarmanın gerekli olduğunu söyler (a.g.e., s. 57). Ayrıca dini de bütün islah ve uyanış faaliyetlerinin temeli olarak görür. Ona göre günümüz müslümanları Kur'an'ı anlamada hem fıtrî hem ilmî zevki kaybettikleri için ondan gerektiği şekilde yararlanmaları mümkün değildir.

Mâlik b. Nebî, *İntâcü'l-müsteşrikin ve eşeruhû fi'l-fikri'l-İslâmî el-hadîş* adlı eserinde (s. 8-11, 186), İslâm'a ve müslümanlara haksız eleştiriler yönelten kötü niyetli şarkiyatçılar yanında ilmî hakikatlere saygısı olan, İslâm'ın ve müslümanların bilime ve insanlığa katkısını ortaya koyan Joseph -Toussaint Reinaud, Reinhart Pieter Anne Dozy, J. J. Sedillot, Miguel Asin Palacios gibi isimlerin de bulunduğunu belirterek müslümanların Batı medeniyeti karşısındaki kompleksini yenme çabalarında bunların da payı olduğunu ifade etmektedir.

Eserleri. Mâlik b. Nebî, Fransız sömürgecinin dayattığı Batılılaşma'nın etkisiyle hayatının ilk dönemlerinde eserlerini Fransızca kaleme almış, ancak Kahire'de Arapça'sını ilerlettikten sonra çalışmalarını Arap diliyle yazmıştır. Sayısı otuzu bulan kitaplarından bazıları şunlardır: 1. *Le phénomène coranique* (Paris 1946, 1976). Kur'an'ı doğru anlamının yöntemi ve onun müslümanlar için taşıdığı önemi ortaya koyan eser müellifin en iyi çalışması olarak kabul edilir. Eseri Abdüssabûr Şâhin *eż-Zâhiretü'l-Kur'âniyye* adıyla Arapça'ya tercüme etmiş, Mahmûd Muhammed Şâkir buna Kur'an'ın i'câzıyla ilgili uzun bir giriş yazmıştır (Dimaşk 1406/1986). Kitap Ergun Göze tarafından Kur'an-ı Kerim Mucizesi adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1969; Ankara 1991). 2. *Les conditions de la renaissance* (Cezayir 1948). *Cezayir'de İslâmın Yeniden Doğuşu* ismiyle Türkçe'ye tercüme edilmiştir (trc. Ergun Göze, İstanbul 1972, 1992). 3. *Vocation de l'Islam* (Paris 1954). Muhammed el-Mübârek'in bir mukaddime yazdığı eseri Abdüssabûr Şâhin *Vichetü'l-'âlemi'l-İslâmî* adıyla Arapça'ya çevirmiştir (Kahire 1959). Es-

mâ Râşid tarafından *Islam in History and Society* ismiyle İngilizce'ye tercüme edilen eseri (İslâmâbâd 1988) Ergun Göze *İslâm Davası* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir (İstanbul 1967). 4. *L'Afro-asiatisme conclusions la conférence de Bandoeng* (Kahire 1959). *Fikretü'l-İfrîkîyyeti'l-Âsyeviyye fi dav'i mü'temeri Bandûnc* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir (trc. Abdüssabûr Şâhin, Dimaşk 1402/1981). 5. *Müşkiletü's-sekâfe* (trc. Abdüssabûr Şâhin, Kahire 1959). 6. *eş-Şu'ûbât 'alâmetü'n-nümuvvi fi'l-müctema'i'l-'Arabî* (trc. Ömer Kâmil Meskâvî, Kahire 1960). 7. *eş-Şirâ'u'l-fikrî fi'l-bilâdi'l-müstâmere* (Kahire 1370/1951). *Sömürge Ülkelerde Fikir Savaşı* ismiyle İlhan Kutluer tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1984). 8. *Şûrûtu'n-nehda*. Millî uyanış, kalkınma ve gelişme şartlarının incelendiği eseri Abdüssabûr Şâhin Arapça'ya çevirmiştir (Kahire 1961). 9. *Milâdü müctema'* (trc. Abdüssabûr Şâhin, Kahire 1382/1962). Mâlik b. Nebî'nin *Müşkiletü's-sekâfe* ve *Milâdü müctema'* adlı eserleri bir arada *Kültür Sorunu ve Bir Toplumun Doğuşu* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (trc. Salih Özer, Ankara 2000). 10. *Perspectives algériennes* (Cezayir 1964). *Âfâk Cezâ'riyye* ismiyle Arapça'ya tercüme edilmiştir (trc. Tayyib eş-Şerîf, Cezayir 1964). 11. *Mémoires d'un témoin du siècle* (Cezayir 1965). *Müzekkerâtü şâhidin li'l-karn* adıyla Arapça'ya (Beyrut 1404/1984), *Çağa Tanıklığım* ismiyle İbrahim Aydın (İstanbul 1987) ve *Asrın Şahidinin Hatıraları* adıyla Ergun Göze tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1991). 12. *Islam et démocratie* (Cezayir, ts., Révolution africaine). *İslâm ve Demokrasi* ismiyle Türkçe'ye tercüme edilmiştir (trc. Ergun Göze, İstanbul 1968). 13. *L'oeuvre des orientalistes son influence sur la pensée islamique moderne*. *İntâcü'l-müsteşrikin ve eşeruhû fi'l-fikri'l-İslâmî el-hadîş* adıyla Arapça'ya çevrilen bu çalışmanın (Kahire 1970) Türkçe tercümesi *Oryantalistlerin Eserleri ve Çağımız İslam Dünyasına Etkisi* ismiyle, Mâlik b. Nebî'nin Fransızca olarak yazdığı bazı makalelerin çevirilerinin de yer aldığı *İdeolojik Savaş Ajanları* adlı kitapta yayımlanmıştır (trc. Cemal Aydın, İstanbul 1997). 14. *Le musulman et le monde de l'économie*. Mehmet Keskin tarafından *Ekonomi Dünyasında Müslüman* ismiyle Türkçe'ye (İstanbul 1976), Abdüssabûr Şâhin tarafından *el-Müslim fi 'âlemi'l-iktisâd* adıyla Arapça'-

ya (Dimaşk 1987) tercüme edilmiştir. 15. *Te'emmülât fi'l-müctema'i'l-'Arabî* (Beyrut 1401/1981). 16. *Fi mehebbi'l-ma'reke irhâsâtü's-sevre* (Dimaşk 1402/1981). 17. *Le problème des idées dans le monde musulman* (Cezayir, ts.). *Müşkiletü'l-efkâr fi'l-'âlemi'l-İslâmî* adıyla Arapça'ya tercüme edilen eser (trc. Besâm Bereke - Ahmed Şa'bû, Dimaşk 1408/1988) *İslâm Dünyasında Fikir ve Put* ismiyle Türkçe'ye çevrilmiştir (trc. Cemal Aydın, İstanbul 1992). 18. *Hadîş fi'l-bina'i'l-cedîd* (trc. Ömer Kâmil Meskâvî, Beyrut, ts., el-Mektebetü'l-asriyye). Mâlik b. Nebî'nin hayatı, kişiliği, düşünceleri ve eserleriyle ilgili çeşitli çalışmalar yayımlanmıştır (Abdülhamîd H. Hasan, XXI/4-5 [1421/2000], s. 426-428).

BİBLİYOGRAFYA :

Mâlik b. Nebî, *Vichetü'l-'âlemi'l-İslâmî* (trc. Abdüssabûr Şâhin), Kahire 1959, s. 57-58; a.mlf., *Müşkiletü's-sekâfe* (trc. Abdüssabûr Şâhin), Kahire 1959, s. 76; a.mlf., *Şûrûtu'n-nehda* (trc. Abdüssabûr Şâhin), Kahire 1961, s. 55-86; a.mlf., *Âfâk Cezâ'riyye* (trc. Tayyib eş-Şerîf), Cezayir 1964, s. 38; a.mlf., *İntâcü'l-müsteşrikin ve eşeruhû fi'l-fikri'l-İslâmî el-hadîş*, Kahire 1970, s. 8-11, 186; a.mlf., *Müşkiletü'l-efkâr fi'l-'âlemi'l-İslâmî* (trc. Besâm Bereke - Ahmed Şa'bû), Dimaşk 1408/1988, s. 50; İbrahim el-Ba'sî, *Şahsiyyât İslâmiyye mu'âsıra*, Kahire 1970, II, 196-304; Enver el-Cündî, *A'lâmü'l-karnî'r-râbî' 'aşer el-hicrî, I: A'lâmü'd-da'ue ve'l-fikr*, Kahire 1981, s. 139-162; Es'ad es-Sahmerânî, *Mâlik b. Nebî: Müfekkiren işlahiyyen*, Beyrut 1406/1986, s. 13-19; M. Abdüsselâm el-Cefâirî, "Mefâhim esâsiyye fi fikri Mâlik b. Nebî", *Mecelletü Külliyyeti'd-da'veti'l-İslâmiyye*, VII, Trablus 1990, s. 141; Abdülhamîd H. Hasan, "Mâlik b. Nebî: Bibliyocrâfiya", *'Âlemü'l-kütüb*, XXI/4-5, Riyad 1421/2000, s. 423-429.

SAİD MURÂD

MÂLİK b. NÜVEYRE

(مالك بن نويرة)

Mâlik b. Nüveyre el-Yerbûî et-Temîmî
(ö. 11/632)

Topladığı zekat mallarını
Hz. Peygamber'in vefatı üzerine
sahiplerine iade ettiği için
mürted sayılıp öldürülen sahâbî.

Temîm kabilesine bağlı Hanzale'nin Yerbû' kolundandır. Şair ve savaşçı bir kimseydi. Kabilesinden Emevîler dönemi meşhur şairi Cerîr b. Atiyye, "zü'l-himâr" lakaplı atından dolayı onu "fârisü zî'l-himâr" diye tavsif etmiştir. Cesareti sebebiyle, "Mâlik kadar olmasa da delikanlı" sözü darbimesel olmuştur. Câhiliye devrindeki savaşlarda aktif rol oynayan Mâ-

lik'in kabilesi Temîm ile Medine'ye gelip müslüman olduğu ve Hz. Peygamber'in 9 (630) veya 11 (632) yılında kendisini Yerbû'un ve diğer bazı Temîmliler'in zekâtını toplamakla görevlendirdiği anlaşılmaktadır.

Resûlullah'ın vefatını öğrenen Mâlik, topladığı zekât develerini hemen sahiplerine iade edip kabilesine onun vefatını haber verdikten sonra Hz. Peygamber'in yerine geçecek Kureyşli'nin eskisi gibi kendilerinden zekât istememesi halinde onun yanında yer alabileceklerini, bu malların kendi hakları olduğunu ve daha önce de mallarını başka insanlara vermediklerini söyledi. Çok çabuk bir şekilde karar veren Mâlik'e bundan dolayı "cefûl" (acelecî) denilmiştir. Kabilesinden birçok kimse onu destekleyip verdikleri malları geri aldılar. Yerbû' kabilesinin reisi İbn Ka'neb, Mâlik'in görüşlerine karşı çıkararak zekâtlarını vermeleri hususunda kabile mensuplarını uyardı ve başlarına gelebilecek felâketleri haber veren bir konuşma yaptı, onları Allah'a itaat etmeye çağırdı. Mâlik de bir konuşma yaparak ona cevap verdi ve görüşlerinde ısrar etti. Kabile mensupları, "Bizim savaşımız senin savaşındır, bizim barışımız senin barışındır" diyerek onun yanında yer aldılar.

İrtidat edenlere karşı savaşmakla görevlendirilen Hâlid b. Velîd, Mâlik'i yakaladığında öldüreceğine yemin etti ve Buzâha savaşından sonra Temîm kabilesinin toprağı olan Bütâh'a hareket etti; orada kimseyi bulamayınca bölgenin çeşitli yerlerine müfrezeler gönderdi. Bunlardan biri Mâlik'i ve yanındaki on bir kişiyi yakalayıp Hâlid'e getirdi. Mâlik'i yakalayan müslümanlar onun mürted olup olmadığı hususunda ihtilâfa düştüler. Aralarında Ebû Katâde el-Ensârî'nin de bulunduğu bir grup, Mâlik ve arkadaşlarının teslim olduklarında müslümanlarla birlikte ezan okuyup namaz kıldıklarını söyleyerek onların öldürülmemeleri gerektiğini ileri sürdü. Diğerleri ise onların müslüman olmadıklarını, ezan da okumadıklarını, bu yüzden erkeklerin öldürülmesi, kadın ve çocuklarının esir alınması gerektiğini söylediler. Hâlid de bu görüşteydi ve Mâlik'in öldürülmesini emretti; ayrıca onun karısı Ümmü Mütemmim ile evlendi. Ebû Katâde durumu Halife Ebû Bekir'e şikâyet etti. Ebû Bekir, Hâlid'i Mâlik b. Nüveyre'nin öldürülmesi hususunda sorguladı. Hâlid, Mâlik'ten işittiği bir söz üzerine onun öldürülmesinin helâl olduğuna karar verdiğini belirterek halifeden özür dilledi; Ebû Bekir de onun mazeretini kabul

etti. İbn İshak'ın bir rivayetinde, Hâlid'in Mâlik'ten işittiği sözün Hz. Peygamber için "sizin sahibiniz" şeklindeki ifadesi olduğu belirtilir (Taberî, III, 279-280). Diğer taraftan bazı rivayetlerden Temîm kabilesi ve Mâlik b. Nüveyre'nin, yalnızca zekât vermemek suretiyle değil aynı zamanda Secah'ın peygamberlik iddiasına karşı çıkmayıp onu kabul etmek suretiyle de irtidat etmiş oldukları anlaşılmaktadır (Belâzûrî, s. 144-145; Kelâî, s. 81-82).

Mâlik b. Nüveyre'nin kardeşi Mütemmim'in Mâlik için söylediği mersiyeler Arap edebiyatında büyük şöhret kazanmış ve, "Hiçbir ölüye Mütemmim'in Mâlik için ağladığı kadar ağlanmamıştır" sözü Araplar arasında meşhur olmuştur. Öte yandan Mâlik b. Nüveyre ile aynı kabileden tarihçi Seyf b. Ömer'in bu öldürme olayı etrafında gerçek dışı senaryolar uydurmuş olması ve bilhassa Şîl'er'in bu olayı Hz. Ebû Bekir ile Hâlid b. Velîd aleyhinde kullanmaları dikkat çekmektedir (Arı, s. 149-154). Şîl eğilimli İbn A'sem el-Kûfî'nin eserine aldığı bazı uydurma rivayetlerle yine bu müellifin rivayeti olan ve Vâkıdî'ye nisbeti doğru kabul edilmeyen *Kitâbü'r-Ridde*'deki rivayetleri de Seyf'in rivayetleriyle aynı şekilde değerlendirmek gerekir (Kelpetin, s. 65-73). Seyf b. Ömer'in bu rivayetlerine istinaden meselâ İbnü'l-Esir, Mâlik b. Nüveyre'yi sahâbeden gösterdiği gibi diyetinin Hz. Ebû Bekir tarafından beytûlmâlden ödenmiş olduğunu da yazmıştır (*Üsdü'l-gâbe*, IV, 296).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde* (nşr. Yahyâ el-Cübûrî), Beyrut 1410/1990, s. 67-72, 103-108, 116, 146, 226; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 142-145; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 267-280; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütûh*, Beyrut 1406/1986, I, 24-26; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 295-296; Kelâî, *el-Hilâfetü'r-râşide ve'l-buûletü'l-hâlide fi hurrûbi'r-ridde* (nşr. Ahmed Ganîm), Kahire 1401/1981, s. 43-44, 81-82, 91-99, 119, 160; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 357; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid bin Velid*, İstanbul 1992, s. 264-272; Mehmet Salih Arı, *İmâmîyye Şîası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife* (doktora tezi, 2002), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 149-154; Mahmut Kelpetin, *İbn A'sem el-Kûfî'nin (ö. 320/932'den sonra) Kitâbu'l-Fütûh'unda Hz. Ebû Bekir Dönemi* (yüksek lisans tezi, 2002), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 65-73; H. Lamens, "Mâlik", *İA*, VII, 258-259; Ella Landau Tasserion, "Mâlik b. Nuwayra", *EI*² (Fr.), VI, 251-253.

MUSTAFA FAYDA

MÂLİK eş-ŞAHBÂZ

(bk. MALCOLM X).

MÂLİK b. ŞERÂHÎL

(مالك بن شراحيل)

Mâlik b. Şerâhîl
b. Amr el-Hemdânî el-Havlânî
(ö. 85/704)

Mısır kadısı, sahâbî.

İbn Hacer el-Askalânî'nin, Hz. Peygamber dönemine yetişip ondan hadis duyması imkânı bulunduğu halde kendisinden rivayet nakledilmeyenler arasında zikrettiği Mâlik b. Şerâhîl, Havlân kabilesinin müttefikî (halîfî) olup Havlânî nisbesi bununla ilgilidir. Hz. Ömer'in meclisinde hazır bulundu ve Amr b. Âs ile Mısır'ın fethine katıldı; fetihten sonra kendisine bir arazi tahsis edilerek buraya yerleşti.

Mısır Valisi Abdülazîz b. Mervân'ın saygı gösterdiği Mâlik b. Şerâhîl, Mekke'de halifeliliğini ilân eden Abdullah b. Zübeyr'e karşı savaşmak için Halife Abdülmelik b. Mervân'ın Haccâc b. Yûsuf es-Sekâfî kumandasında sevkettiği orduya katılmak üzere, 72 (691) yılında Abdülazîz b. Mervân'ın Mısır'dan deniz yoluyla gönderdiği 3000 kişilik birliğin kumandanlığına getirildi. Abdullah b. Zübeyr'i öldüren Abdurrahman b. Yuhannes (Bahnes) et-Tûcibî'nin Mısır'dan gelen bu birlikten olması, halifenin hem bu askere hem de birliğin kumandanı olan Mâlik b. Şerâhîl'e özel ilgi göstermesine yol açtı ve Mâlik b. Şerâhîl için bir mâlikâne ile bir mescid yaptırılmasını emretti. Fustat'ta Havlân denilen yerde Haccâc tarafından inşa ettirilen bu mescid Mescidü Mâlik ve Mescidü'l-Edîm diye bilinmektedir. Abdülazîz b. Mervân kendisine her yıl hediye olarak elbiseler gönderdiği gibi Haccâc b. Yûsuf da 3000 dirhem yollardı.

Süyûtî'nin müctehid imamlardan saydığı Mâlik b. Şerâhîl, Haccâc tarafından tayin edildiği Mısır kadılığı ve vâizliği görevini Muharrem 83'ten (Şubat 702) Safer 84'e (Mart 703) kadar toplam on üç ay sürdürdü ve Abdülazîz b. Mervân'ın talebi üzerine bir müddet imamlık vazifesini üstlendi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır* (nşr. Muhammed el-Huceyri), Beyrut 1416/1996, s. 391-392; Vekî, *Ahbarü'l-kuğât*, III, 225; Kindî, *el-Vulât ve'l-kuğât* (Guest), s. 51, 55, 320-322; İbnü'l-Mülâkkin, *Nüzhetü'n-nüzzâr fi kuğâti'l-emşâr* (nşr. Medîha Muhammed eş-Şerkâvî), Kahire 1996, s. 102; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 483; a.mlf., *Ref'u'l-İşr'an kuğâti Mısır* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1418/1998, s. 321-322; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥadârâ*, I, 296; II, 137; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 136-137.

KEMAL YILDIZ